

Wstęp

Pierwszy numer kwartalnika *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka* w 2023 r. jest poświęcony tematyce ochrony dzieci przed krzywdzeniem w perspektywie systemowej. Prezentowane teksty odnoszą się więc do różnorodnych zagadnień – od ściśle prawniczych rozważań na temat praktycznych aspektów postępowań karnych dotyczących przestępstw o charakterze seksualnym na szkodę małoletnich przez aksjologiczne aspekty znaczenia godności w ochronie pokrzywdzonych przemocą seksualną w dzieciństwie po wyniki badań dotyczących opieki naprzemiennej.

Numer otwiera tekst autorstwa dwóch praktyczek – Małgorzaty Pomarańskiej-Bieleckiej i Alicji Gajewskiej, które pełnią obowiązki prokurek – zatytułowany *Procedura karna wobec małoletnich pokrzywdzonych przestępstwami o charakterze seksualnym – czy i jak przepisy Kodeksu postępowania karnego chronią przed wtórną wiktyzacją*. Celem tego opracowania było przedstawienie wybranych praktycznych aspektów postępowań karnych dotyczących przestępstw o charakterze seksualnym na szkodę małoletnich, szczególnie w zakresie trybu przesłuchania tych osób, uregulowanego w Kodeksie postępowania karnego (kpk). Jak wyjaśniają autorki, kiedy pokrzywdzonym przestępstwem zgwałcenia jest osoba poniżej 18 r.ż., jej przesłuchanie możliwe jest w jednym z dwóch trybów określonych w przepisach kpk, tj. w art. 185a, który odnosi się co do zasady do osób poniżej 15 r.ż., oraz 185c, który dotyczy osób pokrzywdzonych przestępstwami z art. 197–199 Kodeksu karnego. W tekście przedstawiono przewidziany w art. 185a i 185c kpk tryb przesłuchania i jego elementy oraz zawarto próbę odpowiedzi na pytania, czy faktycznie nowe regulacje karne służą zabezpieczeniu interesów pokrzywdzonych oraz czy zapisy tych artykułów są rzeczywiście przestrzegane. Ponadto porównano tryby przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego z art. 185a i 185c kpk, z uwzględnieniem sytuacji, kiedy zastosowany może być każdy z omawianych przepisów. Omówiono także elementy składające się na przeprowadzenie przesłuchania w tych trybach.

Kolejny tekst to artykuł Joanny Helis i Wioletty Jedleckiej z Uniwersytetu Wrocławskiego pt. *Kryterium godnościowe w ochronie pokrzywdzonych przemocą seksualną w dzieciństwie – kilka uwag na kanwie instytucji przedawnienia*. Autorki podejmują w nim próbę odpowiedzi na pytanie, czy godność może stanowić kryterium ochrony osób, które w dzieciństwie były ofiarami przemocy seksualnej. W związku

z tym wskazują na pojęcie godności, zwracając uwagę, że termin ten występuje w wielu znaczeniach, oraz na naruszenie godności dziecka jako skutek stosowania przemocy seksualnej. Helios i Jedlecka omawiają też instytucję przedawnienia w prawie karnym, prezentując argumenty podnoszone w debacie społecznej i legistycznej odnośnie do wypełnienia obowiązku dostosowania przepisów Kodeksu karnego do konwencji stambulskiej w celu zapewnienia zgodności ze standardami konwencyjnymi w zakresie terminów przedawnienia przestępstw popełnionych na szkodę małoletnich, co wymaga wprowadzenia nowego typu przestępstw.

Z kolei Agata Skalec-Ruczyńska w artykule pt. *Skala zjawiska przemocy jako przyczyny umieszczania dzieci w systemie pieczy zastępczej i rola opiekunów zastępczych w przewyciężaniu jej konsekwencji* koncentruje się przede wszystkim na przybliżeniu danych o przyczynach umieszczania dzieci w polskim systemie pieczy zastępczej i charakterystyce ich środowiska pochodzenia. Autorka szczególną uwagę zwraca na czynniki ryzyka stosowania przemocy wobec dzieci obecne w ich pierwotnym środowisku rodzinnym, w tym na międzygeneracyjny transfer takich zachowań. Skalec-Ruczyńska formułuje hipotezę, że zjawisko przemocy w rodzinie – szeroko rozumiane jako przemoc fizyczna, psychiczna i zaniedbania – cechuje się szerszą skalą wśród rodzin pochodzenia dzieci trafiających do pieczy zastępczej, niż wskazują same statystyki dotyczące przyczyn odbierania dzieci rodzinom biologicznym. Dzieje się tak ze względu na wielość czynników ryzyka krzywdzenia dzieci towarzyszących tej grupie, w tym uzależnienia, niski status społeczno-ekonomiczny i samotne rodzicielstwo. Autorka podkreśla także rolę opiekunów zastępczych w przeciwdziałaniu konsekwencjom stosowania przemocy wobec dzieci u nich umieszczonych przez ich rodziny pochodzenia. W analizie badaczka przywołuje dane z badań własnych dotyczących profesjonalizacji rodzicielstwa zastępczego oraz badań aktowych i jakościowych.

W tym numerze kwartalnika publikujemy też tekst autorstwa Marii Reimann pt. *Rodzina jako wspólna sprawa – opieka współdzielona w perspektywie dzieci*. Reimann wyjaśnia, że opieka współdzielona (nazywana najczęściej opieką naprzemienną) jest w Polsce nowym modelem dzielenia się opieką po rozwodzie i wywołuje liczne kontrowersje. Autorka przedstawia wyniki badań przeprowadzonych wśród dzieci, które wychowują się w opiece współdzielonej. Dzieci i nastolatki, choć nie ukrywają, że życie w dwóch domach wymaga od nich wysiłku, uważają, iż jest to wysiłek warty podjęcia, ponieważ opieka współdzielona pozwala mieć równie bliską relację z każdym z rodziców. Zdaniem dzieci opieka taka wymaga zaangażowania oraz pracy od dzieci i dorosłych. Dzieci i nastolatki myślą o sobie nie jako o bezradnych ofiarach rozwodu rodziców, ale jako o zdolnych do działania osobach, które

mają wpływ na życie rodziny. Słowa Reimann poruszają: „Obraz dzieci, jaki wyłania się z moich badań, nie jest obrazem ofiar, skrzywdzonych rozstaniem rodziców, ale sprawczych jednostek, zdolnych do dbania o siebie i innych i do refleksyjnego interpretowania doświadczeń, które je spotykają”.

Zachęcamy też do lektury tekstu pt. *Możliwość stosowania przymusu bezpośredniego wobec dzieci z zaburzeniami rozwojowymi ze spektrum autyzmu w placówkach oświatowych – refleksja w kierunku zmiany* autorstwa Błażeja Kmiecika, który rozważa możliwość stosowania przymusu bezpośredniego wobec dzieci z zaburzeniami rozwojowymi ze spektrum autyzmu w placówkach oświatowych. Autor wyjaśnia, że polskie prawo milczy na temat możliwości stosowania przymusu w placówkach, takich jak szkoła specjalna. Do tej pory w prawie krajowym nie wypracowano przepisów, które: (a) pozwoliłyby personelowi szkoły na stosowanie przymusu bezpośredniego, (b) wprowadziłby procedurę przymusową, (c) wprowadziłaby zasady szkolenia wychowawców w zakresie bezpiecznego (dla nich i dla ucznia) stosowania przymusu bezpośredniego. W opinii autora milczenie przepisów oświatowych w tym względzie powoduje, że nauczyciele, pedagodzy i terapeuci pracujący w wymienionych miejscach nie mają odpowiednich szkoleń, w trakcie których w sposób bezpieczny dla ucznia oraz dla nich podejmą działania mające zabezpieczenie podopiecznego przed nim samym. Omawiana luka prowadzi do sytuacji, w której – według autora – wśród pracowników tych placówek może pojawić się dezorientacja i obawa. Z jednej strony pedagog może odczuwać imperatyw nakazujący mu działanie zabezpieczające ucznia. Z drugiej – może odczuwać strach związany z pytaniem o granice działań, do których nauczyciel jest uprawniony.

Joanna Żewakowska w artykule pt. *Systemowa pomoc udzielana dzieciom w sytuacji rozstania rodziców – teoria i badanie własne* opisuje natomiast problemy, jakie dla dzieci niesie sytuacja rozstania rodziców. Autorka stwierdza, że pomoc dzieciom w sytuacji separacji czy rozwodu rodziców, przy występowaniu u dziecka oporu wobec kontaktów z jednym z rodziców lub ich odmowy, jest niełatwym zadaniem. W tekście podjęta jest próba klasyfikacji powodów oporu przed kontaktem lub odmowy kontaktu. Żewakowska przedstawia również koncepcję, zgodnie z którą relacje dzieci z każdym z rodziców po separacji i rozwodzie można ująć w formie kontinuum od pozytywnych do negatywnych. Omawia znaczenie odpowiedniej diagnozy i zrozumienia zarówno powodów oporu wobec relacji z rodzicem, jak i rodzaju relacji dziecka z rodzicami dla właściwego projektowania i realizowania pomocy systemowej dla dziecka oraz jego rodziców. Część teoretyczną autorka ilustruje analizą danych uzyskanych przez Fundację POMOCOWNIA w trakcie kilkuletniej pracy przy realizacji tzw. kontaktów i terapii zlecanych przez sądy.

Numer zamyka przedruk opracowania pt. *Badanie charakterystyki Centrów Pomocy Dzieciom w Stanach Zjednoczonych – czy wzorcowe modele odpowiadają tym stosowanym w szerszej praktyce?* autorstwa Jamesa Leslie Herberta, Wendy Walsh i Leah Bromfield, który ukazał się w czasopiśmie *Child Abuse & Neglect* w 2017 r. Jak wyjaśniają autorzy, Centra Pomocy Dzieciom (*Child Advocacy Center – CAC*) kładą nacisk na osiągnięcie skutecznej współpracy między specjalistami uczestniczącymi w badaniu przypadków poważnego krzywdzenia, aby poprawić wyniki pracy wszystkich zaangażowanych instytucji i zminimalizować stres, dezorientację oraz niepewność doświadczane przez dzieci i rodziny. W prezentowanym artykule dokonano charakterystyki CAC i oceniono, czy modele stosowane w praktyce odpowiadają dominującemu modelowi przedstawianemu w piśmiennictwie badawczym. Otóż jak wynika z zebranych danych, istnieją różne typy CAC, które: (a) realizują podstawowe usługi CAC (przesłuchania i interdyscyplinarna ocena przypadków), (b) stawiają CAC w roli koordynatora usług zewnętrznych, (c) czynią z CAC instytucję scentralizowaną, która zapewnia pełną obsługę. W niniejszym artykule zaproponowano dalsze badania podyktowane potrzebą lepszego zrozumienia, w jaki sposób poszczególne komponenty CAC wpływają na rezultaty ich działalności w życiu dzieci i rodzin dotkniętych krzywdzeniem.

Zachęcamy do lektury!